

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

ФОКІН Сергій Павлович,
кандидат педагогічних наук,
Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ГАЙОВА Ольга Миколаївна,
викладач
Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету

У статті розглядаються педагогічні аспекти підготовки фахівців туризму у вищих навчальних закладах України, необхідні умови формування професійної освіти у сфері туризму

Ключові слова: педагогіка туризму, освіта в туризмі, фахівці з туризму, навчальний процес

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти в Україні викликана процесами глобалізації, інтернаціоналізації світового господарства, інтеграції європейської спільноти, соціально-економічними та політичними змінами. Інтенсифікація життєдіяльності, нові соціально-економічні умови, динаміка змін на ринку праці спонукають до розробки, створення і впровадження в практику перспективних моделей підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати поступальний розвиток суспільства, усіх галузей господарства і культури.

Актуальність дослідження. Підготовка фахівців для сфери туризму є важливою складовою вітчизняної системи освіти. Концептуальні ідеї змісту та організації професійної підготовки майбутніх фахівців для сфери туризму базуються на положеннях Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», Національної доктрини розвитку освіти, а також Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки, в яких визначено пріоритетне значення освіти в державній політиці, обґрунтовано стратегію та основні напрями її розвитку.

Дослідження теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців туристської галузі потребує врахування історії становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців для сфери туризму, аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду, на цій основі визначення перспективних напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців для галузі.

Професійна туристська освіта має базуватися на гуманістичній філософії й забезпечувати особистісно-орієнтовану та професійно-спрямовану освітньо-виховну діяльність, сприяти розкриттю творчого потенціалу суб'єктів педагогічного процесу, якісно забезпечувати туристську галузь України конкурентоспроможними фахівцями за всіма спеціальностями згідно з суспільними потребами.

Результат і головна мета — підготовка фахівця, здатного до професійного самовизначення, професійної самоактуалізації та самореалізації упродовж життя, зорієнтованого до постійного спілкування з туристами різних культурних традицій, релігійних переконань, психічного складу.

Визначальною складовою реформування освіти в Україні є оновлення змісту освіти, співвідношення його з сучасними потребами особистості і суспільства. Відбір змісту туристської освіти визначається потребами суспільства в освічених, компетентних фахівцях сфери туризму. При цьому враховуються реальні можливості процесу навчання, виховання і розвитку; оптимальні можливості претендентів на навчання, а також потреби особистості в освіті.

Таким чином, дослідження, спрямоване на вивчення процесу формування змісту професійної туристської освіти у ВНЗ.

Об'єкт дослідження – організація навчального процесу підготовки майбутнього фахівця сфери туризму.

Мета дослідження – розробити і науково обґрунтувати теоретико-методологічні засади змісту професійної туристської галузі

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичний стан дослідження проблеми на основі опрацювання науково-педагогічної та професійної літератури.
2. Визначити принципи підходів до відбору змісту навчання фахівців для сфери туризму.

Однією з провідних у проектуванні освітніх систем була і залишається проблема змісту освіти. Адже на кожному новому етапі свого розвитку суспільство висувало нові вимоги до підготовки фахівців для різних галузей економіки і культури. Відомо, що тривалий час в освіті домінували в основному емпіричні підходи до формування її змісту.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження та висвітлення окремих загально дидактичних тенденцій змісту освіти в педагогічній літературі не становлять досі цілісної теорії і не стали обґрунтованою науковою основою для розв'язання завдань практичної педагогіки навчання, виховання, розвитку та психологічної підготовки фахівців для майбутньої професійної діяльності. На думку дослідника цієї проблеми В.С. Ледньова, формування змісту освіти потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему на основі теоретико-методологічних підходів [1, с. 12-15]. Водночас, назріла нагальна потреба переходу фахової освіти на якісно новий рівень функціонування із зміною парадигми основ розвитку, розробки теоретико-концептуальних основ змісту туристської освіти, переосмислення історичного досвіду, узагальнення попередніх наукових та експертних досліджень, розв'язання низки практичних проблем.

У цьому контексті концепція змісту туристської освіти базується на врахуванні положень щодо педагогічно адаптованого соціального та туристського досвіду. Можна виділити такі основні його різновиди, що відображаються в змісті освіти:

- загальнолюдські знання про природу, суспільство, туризм, мислення і способи діяльності людини. Засвоєння цих знань формує в свідомості майбутніх фахівців сфери туризму сучасну картину світу, озброює правильним методологічними підходами до пізнавальної і практичної діяльності;
- досвід здійснення відомих способів діяльності, діяльності в туристській сфері, що втілюється на основі знань, умінь і навичок особистості, яка засвоїла цей досвід;
- досвід творчої наукової діяльності з розв'язання нових проблем, що виникають перед суспільством у цілому, у туристській сфері, зокрема. Він вимагає самостійного перетворення здобутих знань і умінь у нових ситуаціях; цей вид соціального досвіду забезпечує розвиток здібностей майбутніх фахівців сфери туризму, самостійність, ініціативність, інші якості як показники сформованості у людини умінь творчо працювати;
- досвід ціннісного ставлення до об'єктів соціокультурного середовища в процесі професійної діяльності, його прояви у ставленні до навколишнього світу та інших людей, зокрема, складне сприйняття особою певних особистісно-значущих явищ, що включаються в її систему цінностей [5, с. 193].

Виклад основного матеріалу дослідження. Положення щодо ставлення до світу, соціального досвіду до самого себе, інших передбачають не тільки знання світоглядних ідей, але й переконаність у їх істинності, позитивне ставлення до них. Це ставлення виявляється в поведінці людини, у діяльності практичного та інтелектуального характеру, що є результатом здобутих знань, переконань і практичних дій.

Зміст соціального досвіду і культури ще не визначає конкретного змісту освіти у навчальних закладах туристського спрямування. В змісті соціального досвіду та культури необхідно відкрити джерела, котрі формують зміст туристської освіти. Вони визначають принципи відбору матеріалу, побудови і конструювання його у відповідну структуру. Такими є теорія і практика туристської галузі, виробництво матеріальних і духовних благ, досвід туризму, духовні цінності, форми суспільної свідомості, основні види туристської діяльності, до яких належать: проектувальна, організаційна, управлінська, виконавська.

Формування змісту навчального матеріалу здійснюється з урахуванням викладених вище положень. Відповідно до цих положень зміст соціального досвіду потребує філософсько-методологічного, педагогічного осмислення і відбирається з позицій його цінності доцільність та забезпечення потреб для активної участі випускників туристських закладів у житті, у туристській діяльності, для забезпечення завдань розвитку їх особистісних якостей.

Відбір змісту туристської освіти визначається потребами суспільства в освічених, компетентних фахівцях сфери туризму. При цьому враховуються реальні можливості процесу навчання, виховання і розвитку; оптимальні можливості претендентів на навчання, а також потреби особистості в освіті.

У формуванні змісту освіти винятково важливе значення має врахування потреб і вимог до особистісного розвитку фахівця сфери туризму, його здібностей, обдаровань, інтересів. З цією метою у змісті туристської освіти передбачено, поряд з обов'язковими, дисципліни для вільного вибору.

Детермінантами структури змісту туристської освіти виступають закономірності. Першою групою закономірностей є поділ туристського й особистого досвіду, виконання різних видів діяльності, залежно від їх загальності (види діяльності, що; виконуються всіма людьми і види спеціальної туристсь-

кої діяльності). Звідси – поділ змісту освіти на такі складові: гуманітарну та соціально-економічну, природничо-наукову та професійну (прогностичну).

Друга детермінанта – це сукупність закономірностей, що визначають послідовність ланок неперервної туристської освіти. Цю детермінанту ще називають ступневістю освіти (дошкільна підготовка; початкова і основна школа – школяр (туристський ліцей, старша школа – ліцеїст; професійні навчальні заклади – туристська професійна; вищі навчальні заклади I-IV рівня акредитації молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, післядипломна освіта).

Третя детермінанта – це сукупність закономірностей, що визначають необхідність поділу туристської освіти на теоретичну і практичну. Окреслення цієї детермінанти пов'язано з особливостями теоретичної і практичної діяльності фахівців сфери туризму, необхідністю формування у них відповідних якостей.

Четверта детермінанта пов'язана з поділом досвіду і якості особистості та доцільної рівності, залежно від міри прояву творчості. З цими закономірностями пов'язаний розподіл компонентів змісту освіти, що спрямовуються на формування творчих, лідерських якостей особистості, уміння діяти самостійно в різних умовах професійної діяльності.

П'ята детермінанта відображає специфіку індивідуального розвитку особистості і пов'язана з особистісно-орієнтованою освітньою діяльністю фахівця сфери туризму.

Шоста детермінанта – самовдосконалення особистості в освітньому процесі. Ця закономірність відображає свідоме прагнення особистості виробити духовно-моральні, вольові, психологічні та фізичні якості шляхом самовиховання та самоосвіти в умовах загального та туристського соціуму. Особливістю зазначених детермінант структури змісту туристської освіти є те, що вони визначають загальні підходи, проявляються на всіх ієрархічних рівнях [5, с. 195-196].

Необхідною умовою формування змісту професійної освіти дослідники визначають обов'язковість дотримання таких загально педагогічних принципів, як цілісний підхід до змісту освіти і професійної підготовки, врахування органічної єдності загального і професійного навчання, міцного зв'язку теорії й практики; забезпечення партнерських стосунків між сферою освіти і сферою праці.

Дотримання зазначених принципів у професійній освіті поєднується з особливостями галузі, з формуванням змісту підготовки на основі реалій життя - дати людині можливість забезпечити себе необхідними засобами існування і мати моральне задоволення від обраної професії. Туристичному ринку праці, який характеризується особливо гострою конкуренцією, потрібна високопродуктивна і гнучка робоча сила, здатна швидко адаптуватися до постійних змін у сфері послуг. При цьому слід враховувати посилення процесів глобалізації та інтеграції у світовому, зокрема європейському, туристському середовищі.

Глобалізація ставить перед освітою нові проблеми. Так, зростання туристських потоків у об'єднаній Європі передбачає наявність єдиних професійних кваліфікацій туристської діяльності в усіх країнах-членах Європейського Союзу, тобто знання мови, культури, економіки, правової системи країн-партнерів, дотримання єдиних технологічних і гуманітарних норм. Враховуючи прагнення України ввійти до Європейського Союзу, зміст національної професійної туристської освіти має відповідати потребам подальшого розвитку вітчизняного туризму на рівні європейських держав. Це забезпечується корпоративністю професійної туристської освіти, коли вже в процесі навчання утворюються майбутні корпоративні зв'язки (технологічні стандарти готельних та туристських ланцюгів, франшизні відносини, норми ліцензування та сертифікації тощо).

За влучним висловом професора Н. А. Фоменко з приводу професійної туристської освіти, туризм є своєрідним апостолом глобальності [2, с. 197]. Ця глобальна місія туризму забезпечується різними способами: по-перше, становленням глобальних технологій бронювання, резервування та реалізації туристичного продукту (глобальні мережі Амадеус, Інтернет, Сейбр та ін.); по-друге, створенням єдиного статистичного простору туризму і маркетингу споживачами туристичних послуг; по-третє, реалізацією глобальної концепції туристської професійної освіти впродовж усього життя; по-четверте, новою широкомасштабною інвестиційною роллю сучасної професійної туристської освіти, яка забезпечує економічні здобутки багатьом країнам.

Професійна туристська освіта пов'язана партнерськими відносинами з основною вищою освітою, загальноосвітньою і професійною підготовкою, інституціональними системами екології і охорони навколишнього середовища, соціальною зайнятістю, економічним розвитком і суспільним захистом, а також із засобами масової інформації.

Особливого значення в партнерських відносинах сучасної професійної освіти набуває контроль над технологіями: забезпечення якості туристичного продукту, зв'язку з фундаментальними і прикладними науковими дослідженнями, системами менеджменту та завчасного повідомлення про зміни в

економіці й на ринках праці, залучення міжнародних фінансових організацій та банків розвитку з метою підвищення якості професійної туристської освіти.

Зазначені партнерські зв'язки та відносини значною мірою визначатимуть стратегію і тактику реформування навчальних програм і формування змісту професійної туристської освіти, тому останнє потребує постійного моніторингу концепцій і тенденцій розвитку практичного туризму. Згідно із сучасною методологією, в основу формування змісту професійної туристської освіти покладено інтегративну особистісно-орієнтовану парадигму освіти та загально педагогічні принципи:

- змістовно-структурний принцип побудови системи неперервної професійної освіти;
- принцип багаторівневості професійних освітніх програм, який передбачає підготовку кадрів за різними освітніми і освітньо-кваліфікаційними рівнями та ступенями;
- принцип додаткового післядипломного професійного навчання;
- принцип маневреності освітньо-професійних програм, можливості одержання паралельної професійної освіти;
- принцип індивідуалізації професійної освіти;
- принцип наступності професійних освітніх програм;
- принцип інтеграції освітніх структур, створення навчальних науково-виробничих комплексів, асоціацій навчальних закладів різних рівнів акредитації одного професійного спрямування;
- принцип системності і послідовності як загально-динамічний принцип оформлення професійної туристської освіти [4, с. 145-146].

Загально-педагогічні принципи виконують у професійній туристській освіті методологічну роль і дають змогу використовувати вже існуючу різноманітну палітру методів та прийомів професійної педагогіки для ефективного розкриття змісту професійної туристської освіти. При цьому варто звернути увагу на дію специфічних принципів, пов'язаних з особливостями галузі туризму, зокрема гносеологічний принцип, який потребує розкриття змісту професійної туристської освіти в контексті гносеологічної концепції туризму, тобто його об'єкта, суб'єкта і предмета. При цьому до суб'єктно-орієнтованих принципів формування туристської освіти належать: аксеологічний, рекреаційний, антропоєкологічний, принцип соціалізації та індивідуалізації; до об'єктно-орієнтованих принципів формування туристської освіти – галузево-економічні, діяльнісно-орієнтовні, ринкові орієнтації, технології професійної туристської діяльності, феноменологічний.

Соціально-кваліфікаційна структура кадрів туризму постійно перебуває в динаміці, а тому потребує впровадження нових підходів до формування управлінських, організаційних, інформаційних, міжнародних, економічних, методичних функцій у практичній туристській діяльності.

Створюючи умови для задоволення освітніх потреб особи або окремих галузей у кваліфікованих фахівцях, суспільство має контролювати результати освітньої діяльності всіх її учасників на всіх етапах, гарантувати відповідність вимогам ринку праці соціально і професійно важливих знань, умінь і навичок, сформованих у випускників вищого навчального закладу. Це положення повною мірою стосується фахової підготовки працівників сфери туризму. Зміст професійної туристської освіти залежить від взаємодії загально педагогічних і специфічних чинників, які визначають як загальні, так і окремі її ознаки.

Здійснюючи дослідження проблеми відбору і структури змісту туристської освіти професор Федорченко В.К. зазначив, що туристська діяльність має два предмета праці. По-перше, виникає потреба в спеціалістах, які володіли б необхідними знаннями про стан людини, її фізичне та психічне здоров'я, характерні потреби в пізнанні, спілкуванні, відпочинку та фізичному розвитку емоційних та інтелектуальних сил. По-друге, туристичній галузі потрібний спеціаліст, який має необхідні знання, уміння і навички щодо формування, просування та реалізації туристичного продукту – туру [5, с. 200]. Комплекс знань, умінь і навичок спеціалістів формується на рівні туризмознавця, туроператора, екскурсознавця, фахівців з готельної, ресторанної справи, з гостинності в місцях розміщення тощо; зі спеціальностей «Туризм» і «Готельне господарство», а також «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах».

Введенню нового напрямку 0504 «Туризм» в Україні передувало широке обговорення науковою громадськістю та практичними працівниками проблем неперервної підготовки фахівців для туризму. В системі вищої освіти України не існувало напряму освіти, в межах якого б комплексно, від робітничих професій і до магістрів, здійснювалася підготовка фахівців для діяльності в сфері туризму. До введення нового напрямку 0504 «Туризм» така підготовка здійснювалась у межах існуючих напрямів лише на рівні спеціалізацій. Право на введення нового напрямку «Туризм» зумовлено збільшенням в усьому світі туристських потоків, ускладненням туристської діяльності, появою нових спеціальностей у галузі туризму, застосуванням нових технологій управління, впрова-

дженням сучасної техніки. Потужний професорсько-викладацький склад навчальних закладів, що входять до Асоціації навчальних закладів України туристського і готельного профілю, спроможний забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, котрі відповідатимуть всім сучасним запитам галузі [3, с. 4-5].

Висновки. Зміст туристської освіти базується на врахуванні положень щодо педагогічно адаптованого соціального та туристського досвіду. Вони визначають принципи відбору матеріалу, побудови і конструювання змісту навчального матеріалу у відповідності з вимогами первинної посади працівника сфери туризму.

В основу формування змісту мають бути покладені: модель спеціаліста туристської галузі та галузеві стандарти щодо переліку умінь і навичок майбутнього фахівця сфери туризму.

Формування змісту навчальних модулів, спрямоване на забезпечення професійно-орієнтованої і спеціальної підготовки, формує у майбутніх спеціалістів знання, вміння та навички професійної діяльності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Леднев В.С. Содержание образования. – М.:Высшая школа, 1989. – 351 с.
2. Педагогіка туризму. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. проф. Федорченка В.К., проф. Фоменко Н.А., доц. Скрипник М.І., доц. Цехмістрова Г.С. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 296 с.
3. Професійній туристичній освіті – зелену вулицю// Освіта України. – 2002. – 12-19 червня. – С.4-5.
4. Федорченко В.К. Підготовка фахівців для сфери туризму: теоретичні і методологічні аспекти. – К.: Вища школа, 2002. – 247 с.
5. Федорченко В.К. Теоретичні та методологічні засади підготовки фахівців для сфери туризму. – К.: Виддім „Слово”, 2004. – 278 с.

Фокин С. П., Гаевая О. Н. Педагогические аспекты подготовки специалистов туризма в высших учебных заведениях Украины / Институт международных отношений Национального авиационного университета.

В статье рассматриваются педагогические аспекты подготовки специалистов туризма в высших учебных заведениях Украины, необходимые условия формирования профессионального образования в сфере туризма.

Ключевые слова: педагогика туризма, специалисты туризма, учебный процесс.

Fokin S. P., Gajova O. N. Pedagogical aspects of training tourism specialists in higher educational institutions of Ukraine / Institute of International Relations National Aviation University.

The article is devoted to the pedagogical aspects of tourism training in higher educational institutions of Ukraine, the necessary conditions for the formation of professional education in tourism.

Key words: pedagogy of tourism, tourism professionals, learning process.